

Ieder kwartaal peilen VKW Limburg en UNIZO Limburg naar het aanvoelen van de Limburgse ondernemers en bedrijfsleiders over de economische gang van zaken in de bedrijven. De resultaten van deze bevraging worden verwerkt tot één globaal cijfer: de Polsslag Ondernemend Limburg (POL).

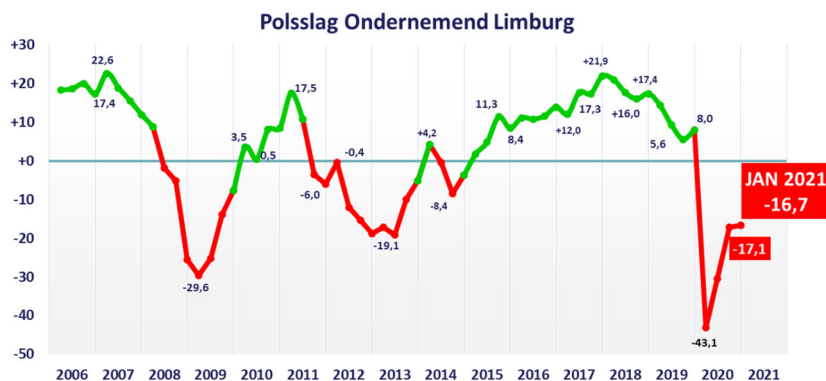
PERSBERICHT

donderdag 7 januari 2021

POL januari 2021 stijgt licht naar -16,7

Limburgse economie weerstaat 'tweede lockdown', maar herstel stukt

- Q4 iets beter dan Q3 doordat meer bedrijven weer durven investeren
- Export baart zorgen, behalve bij grootste bedrijven
- Productiebedrijven kennen sterk herstel en bouw positief geluimd, maar...handel desastreus en dienstenbedrijven voor het eerst meest negatief
- Kleine bedrijven krijgen klappen, hoe groter hoe beter het gaat
- Vanaf 20 werknemers zien bedrijven tewerkstellingsgroei in eerste kwartaal 2021

Review 2020 & Outlook 2021

- 2020 slechter dan 2019 voor 1 op 2 Limburgse bedrijven. Voor 1 op 4 beter.
- Slechtste evaluaties 2020 bij detailhandel, diensten en productie.
- 1 op 2 verwacht terug een beter 2021. Bouwsector en diensten meest optimistisch.
- Limburgse bedrijven focussen meer op digitalisering en verbondenheid tussen medewerkers in 2021
- Coronacrisis zorgt bij 1 op 3 voor fundamentele veranderingen in bedrijfsvoering
- 2 op 3 verwacht dat business eind 2021 terug op of over niveau van voor corona zit
- Zowel federaal als Vlaams beleid opnieuw gebuisd over heel 2020
- Meeste appreciatie voor coronasteunmaatregelen.
- Minste appreciatie voor (gebrek aan) efficiëntere en kleinere overheid

De 'tweede lockdown' zorgde er in het vierde kwartaal van 2020 voor dat het sterke herstel van de Limburgse economie in de zomermaanden nagenoeg volledig stokte. De Polsslag Ondernemend Limburg (POL) van VKW Limburg en UNIZO Limburg stijgt in januari 2021 nauwelijks: van -17,1 naar -16,7. Dit nadat bij de vorige twee kwartaalpeilingen telkens een forse stijging werd opgetekend, na het dieptepunt van -43,1 in april, vlak na het uitbreken van de coronacrisis. Niet alleen trappelt de evaluatie van het voorbije kwartaal ter plaatse én was ze een stuk minder dan 3 maanden geleden verwacht, ook de prognose voor het eerste kwartaal van 2021 geeft weinig blijk van beterschap. Van de andere kant: men kan ook stellen dat de Limburgse economie al bij al goed standhield ondanks de 'tweede lockdown'.

Belangrijke kanttekening bij de lichte verbetering van de evaluatie van het voorbije kwartaal is wel dat die volledig gebaseerd is op het feit dat bedrijven in het vierde kwartaal weer meer zijn gaan investeren (van -21,5 naar -9,7). Alle overige indicatoren - vooral de export (van -19,3 naar -23,3) - deden het immers minder goed dan in Q3 2020. Het is bovendien vooral dankzij een fors beter kwartaal voor de productiesector (-24,8 tot -6,4) dat het vierde kwartaal nog nipt over het derde wipte. Dit in sterk contrast met zowel de handelssectoren als de dienstenbedrijven, die met -27,9 zelfs voor het eerst in 15 jaar POL het meest negatief gestemd bleken over Q4 2020. Eenzelfde tegenstelling zien we op basis van de grootte van de bedrijven, waar de kleine bedrijven fors (meer) negatief over Q4 rapporteerden, terwijl de grootste bedrijven met +4,9 zelfs in hoofdzaak positief terugblikken.

Ook qua vooruitzichten lopen de verschillen hoog op. Vooral de bouwsector loopt in de kijker met voor het eerst in een jaar terug een licht positieve prognose van +1,1 voor het komende kwartaal. De beide handelssectoren geloven daarentegen niet in een beter eerste kwartaal van 2021. Ook de grootste bedrijven laten als enige groottecategorie voor het eerst in een jaar weer een positieve voorspelling optekenen en blijven als enige positief over de export. Opvallend is zeker ook dat de bedrijven vanaf 20 werknemers zich duidelijk positief uitlaten over tewerkstellingsgroei in het eerste kwartaal van 2020.

Uit de Outlook 2021 bevraging blijkt dat 1 op de 2 Limburgse bedrijven ervan overtuigd is dat 2021 beter zal worden dan 2020. Ondanks het voorbije rampjaar boeten de Limburgse ondernemers niet helemaal in aan optimisme. Voor 2020 gaf namelijk 1 op 2 bedrijven aan dat het jaar slechter was dan het jaar ervoor. Vooral voor de detailhandel, dienstensector en productiebedrijven was het voorbije jaar een jaar om snel te vergeten. Voor 2021 zijn de bouwsector en de diensten het meest optimistisch, al zien we in elke sector een (gematigd) positief saldocijfer.

In de focus van onze bedrijven voor 2021 wipt digitalisering over procesinnovatie naar de eerste plaats, en komt werken aan verbondenheid tussen medewerkers de top 3 binnen. De coronacrisis zorgt bij in totaal 1 op 3 Limburgse bedrijven voor veranderingen in de bedrijfsvoering: andere bedrijfsactiviteiten, andere kwalificaties van het personeel, een afslanking, verkoop of overdracht. Het geloof in het herstel van de business voor het eigen bedrijf ligt ook wat hoger dan het geloof in een algemeen herstel van de Belgische economie. 2 op 3 gelooft eind 2021 terug op of over het businessniveau van voor corona te zitten, 3 op 4 rekenen er alvast op om in 2021 opnieuw/weer winst te maken, en 1 op 4 kijken uit naar bijkomende aanwervingen.

Zowel het federale als het Vlaamse beleid worden voor het tweede jaar op rij gebuist door de Limburgse ondernemers. In een peiling naar in totaal 16 (voornamelijk economische) beleidsaccenten, worden de coronasteunmaatregelen het meeste geapprecieerd. Alle andere domeinen halen gemiddeld geen 5 op 10.

De rest van de top 5: een beter sociaal statuut voor zelfstandige ondernemers, het faciliteren van financiering voor het bedrijfsleven, een doeltreffend beleid in de aanpak van de coronacrisis en acties voor een flexibelere arbeidsmarkt. Het minst tevreden zijn de Limburgse ondernemers over (het gebrek aan) een 'efficiëntere en kleinere overheid'.

Ruben Lemmens, gedelegeerd bestuurder VKW Limburg: *"Het vierde kwartaal van 2020 geeft een dubbel gevoel. Wie het glas half leeg wil zien, merkt op dat het forse herstel dat zich na de coronaklap in het voorjaar inzette, helemaal stilviel. Wie de roze bril hanteert, benadrukt dat de ingrijpende maatregelen van de tweede lockdown (gelukkig) geen nieuwe algemene breakdown van onze economie betekende. De grote verschillen tussen de sectoren en die qua bedrijfsomvang baren ons echter zorgen. Daar waar onze maakbedrijven zich het voorbije kwartaal konden herpakken en de bouw uitkijkt naar een kickstart van 2021, is het meer dan ooit kommer en kwel in de detailhandel én in de brede dienstensector. Ook de kloof tussen grote en kleine bedrijven valt erg op. Een dergelijke grote spreidstand kan niet lang meer volgehouden worden. Groot en klein en ook de diverse sectoren zijn immers sterk met elkaar verstrengeld en hebben mekaar nodig. We staan op een cruciaal punt. Ofwel moet men bijbenen ofwel wordt men ongenadig terug meegetrokken in het diepe.*

Daarom moeten alle bedrijven en sectoren nu zo snel mogelijk weer de kans krijgen om effectief aan de slag te gaan, te werken, te ondernemen. Hoeveel creativiteit het ook kost om daarbij niet aan veiligheid in te boeten. In de komende cruciale maanden is opportunistisch redeneren van groot belang als we onze economie voor de komende jaren niet van het spoor willen laten afrijden.

De Corona-crisis is hardnekkig en moeilijk klein te krijgen. De Limburgse ondernemers vertonen gelukkig diezelfde kenmerken. Dat stellen we vast uit het ondernemende optimisme dat ondernemend Limburg voor 2021 via onze POL uit. Gedreven en onversneden ondernemerschap kan ons uit deze crisis halen. VKW Limburg zal alvast ook nu weer de gids zijn voor ondernemend Limburg om hierdoor te geraken."

Bart Lodewyckx, gedelegeerd bestuurder UNIZO Limburg: *"De terugblik van onze Limburgse ondernemers op 2020 en de vooruitblik naar 2021 leren ons twee dingen. Eén: de coronacrisis heeft ondernemers in alle sectoren getroffen, van klein tot groot. Twee: ondanks deze aanhoudende tegenslag, zijn de ondernemers globaal gezien optimistisch gestemd voor het komende jaar. Velen lopen al maanden een marathon zonder voorbereiding, en sommigen weten niet of ze de eindmeet zullen halen. Toch blijft het merendeel strijdbaar en kijken de meeste Limburgse ondernemers uit naar een herstel van de business voor hun bedrijf in het komende jaar. Waarbij zowel digitalisering als de verbondenheid tussen medewerkers twee belangrijke bouwstenen zijn voor de toekomst. Veel zal natuurlijk afhangen van hoe lang we nog in de huidige crisissituatie blijven zitten, want die zet momenteel een stevige rem op het ondernemerschap. Alle ogen zijn daarom gericht op een snelle uitrol van het vaccin. Er is wel degelijk licht aan het einde van de tunnel. En dat licht hebben we nodig. De diverse coronasteunmaatregelen worden meer dan gewaardeerd, maar waren een noodzakelijk kwaad om ondernemers te helpen overleven. Alleen het opnieuw op gang trekken van onze economie zal écht een uitkomst bieden. Hoe langer veel ondernemers noodgedwongen aan het infuus blijven hangen, hoe meer er zijn die het niet gaan overleven als dat infuus wordt afgekoppeld. De boodschap van UNIZO is daarom duidelijk: laat ons er alles aan doen om de vaccinatiestrategie te versnellen, dat virus onder controle te krijgen en nieuwe beperkingen te vermijden. In de tweede helft van 2021 moet de relance volop aan de gang zijn. We kijken er allemaal naar uit."*

Polsslag Ondernemend Limburg

Analyse januari 2020

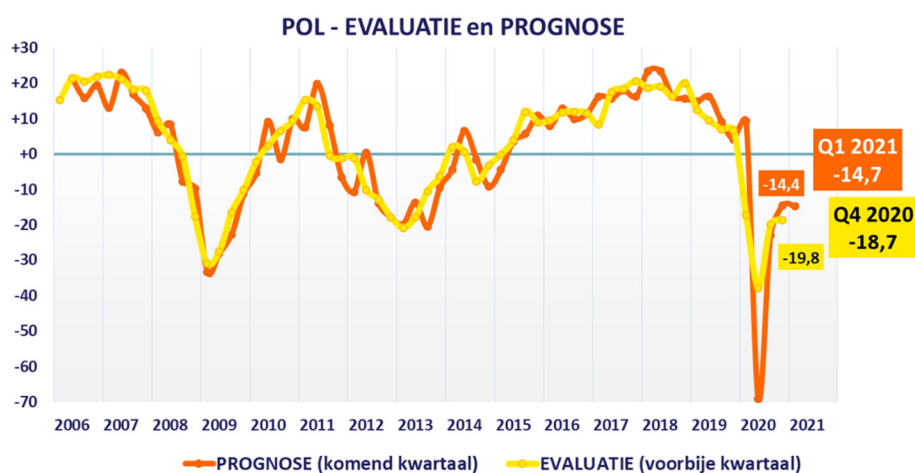
De POL stijgt zeer licht tot -16,7

Nadat er, na het desastreuze dieptepunt van -43,1 in april (vlak na het uitbreken van de coronacrisis), bij de vorige twee POL-kwartaalpeilingen van juli en oktober telkens een forse stijging werd opgetekend, zit er bij de meting van januari 2021 **weinig of geen verdere verbetering**. Met -16,7 verdappert het globale POL-cijfer in **januari 2021** nauwelijks in vergelijking met het voorgaande cijfer van -17,1. Niettemin betekent dit, ondanks de 'tweede lockdown' die in het vierde kwartaal veel van onze bedrijven rechtstreeks of onrechtstreeks trof, **toch nog een kleine stijging**. Hoe dan ook duidt het (voor de vierde keer op rij) fors negatieve cijfer erop dat er een duidelijk overschot aan eerder pessimistische gestemde ondernemers blijft.

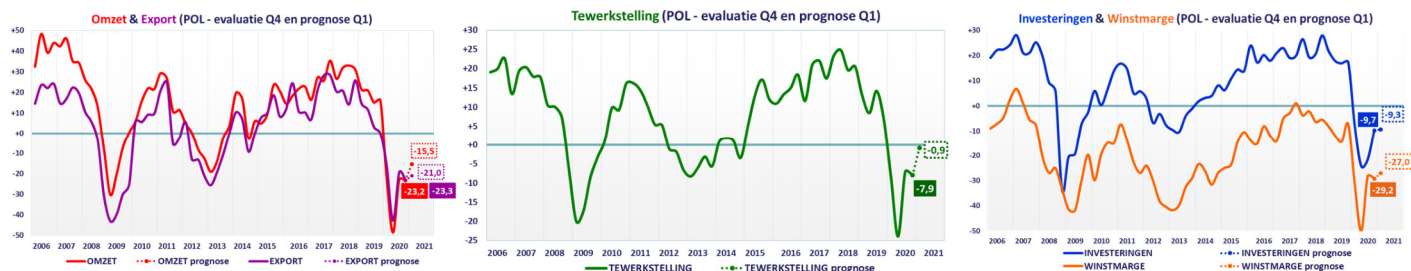
Het algemene POL-sentiment wordt zoals steeds gevormd door een combinatie van de evaluatie van het afgelopen kwartaal en de verwachtingen voor het komende kwartaal van de Limburgse ondernemers.

Q4 2020 bracht weinig beters...

Na het herstel tot -19,8 in Q3, stijgt de **evaluatie van het afgelopen kwartaal** opnieuw, tot **-18,7**. Er werd door de Limburgse ondernemers dus al bij al weinig vooruitgang gevoeld in Q4 t.o.v. een kwartaal eerder. Daarmee blijven we bovendien **behoorlijk onder de verwachting** van -14,4 die diezelfde ondernemers 3 maanden geleden in het vooruitzicht hadden gesteld. Het (forse) **herstel**, dat zich in de zomermaanden uitte, kende in het vierde kwartaal dus **geen noemenswaardig vervolg**, maar het ging ondanks die tweede lockdown dus ook niet terug bergaf.

Kanttekening daarbij is wel dat de **lichte verbetering** die werd opgetekend **volledig op het conto te schrijven** is van een forse **stijging van de indicator investeringen** van -21,5 naar -9,7. Het is uiteraard positief nieuws dat de Limburgse bedrijven hun investeringen weer meer zijn gaan hervatten. Alle overige vier indicatoren gingen echter wel degelijk bergafwaarts in Q4 2020. **Omzet** (-23,2) en **winstmarge** (-29,2) bewogen weliswaar nauwelijks, maar blijven **fors negatief geëvalueerd**. De prestaties qua **export** werden echter **nog een stuk lager** ingeschat dan drie maanden geleden: van -19,3 naar -23,3. De indicator **tewerkstelling** ging met -7,9 eerder **licht achteruit** (was -7,0).

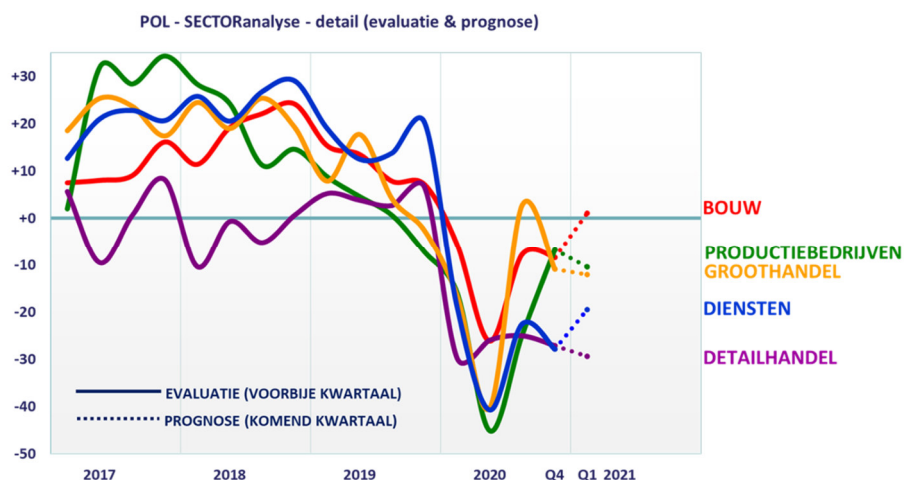
... en dat wordt ook (nog) niet verwacht voor Q1 2021

Voor het eerste kwartaal 2021 verwachten de Limburgse bedrijfsleiders **geen spectaculaire verbetering**, maar met **-14,7** eerder uit te komen waar men drie maanden geleden al had verwacht vandaag te staan. De vooruitzichten **verbeteren** weliswaar enigszins **ten opzichte van de evaluatie** van het net afgelopen kwartaal (-18,7), maar blijven toch **iets beneden** de prognose van drie maanden terug (-14,4).

In vergelijking met vandaag gaan weliswaar alle vijf prognoseindicatoren erop vooruit, maar het verschil wordt voornamelijk gemaakt door een opvallende **verwachte verbetering** van de indicator **tewerkstelling** (van -7,9 in Q4 naar -0,9). Ook uitten de Limburgse bedrijven in het eerste kwartaal toch wel enigszins **beter** vooruitzichten op vlak van **omzet**. Qua **export** en ook **winstmarge** wordt daarentegen **nog niet veel verbetering verwacht** (-21,0 en -27,0). De **investeringen** nemen in Q1 eerder een adempauze (-9,3) na hun sterke herstelbeweging in Q4 2020.

SECTORANALYSE

De productiebedrijven en de bouwsector houden momenteel de Limburgse economie overeind. De **maakbedrijven** kenden in Q4 2020 immers een **onverhoopt groot herstel** en in de **bouwsector** klimmen de **vooruitzichten** zelfs tot net **boven het vriespunt**. Beide **handelssectoren** vertonen daarentegen een (fors) dalende trend én helemaal **geen geloof** in een beter eerste kwartaal van 2021. De **dienstensector** is **voor het eerst in 15 jaar POL het meest negatief** gestemd van alle sectoren over het afgelopen kwartaal, maar de prognose gaat wel de goede richting uit.

- **DIENSTEN: ongewoon negatief**

De dienstensector kende in het vierde kwartaal een **erg slecht kwartaal**. Daar waar de dienstenbedrijven vaak de sterkhouders zijn tussen de POL-sectoren, zowel in goede als kwade dagen overigens, laten zij zich nu met **-27,9 voor het eerst in vijftien jaar het meest negatief** uit over het voorbije kwartaal. Dit kwam **onverwacht hard** aan, want drie maanden geleden gingen de dienstensector nog uit van een herstel tot -12,4. De **investeringen** zijn de **enige** indicator die er bij de dienstenbedrijven **op vooruitgang** (duidelijke stijging van -30,5 en -14,9), alle overige indicatoren gingen er fors op achteruit. Met **-19,5** wordt veel **voorzichtiger naar Q1 2021** gekeken. Hoewel nog duidelijk negatief, gaan de **vooruitzichten wel over de hele lijn de goede kant** op in vergelijking met vorig kwartaal. De prognose voor **tewerkstelling** stijgt tot -5,0.

- **GROOTHANDEL: abrupt ontwaken**

Voor de groothandel kwam het na het licht positieve (!) derde kwartaal (+2,8) met **-10,8** tot een **fikse afkoeling** in Q4. Daarmee doen de groothandelsbedrijven het weliswaar **niet zoveel slechter dan de productie- en bouwbedrijven**, maar het is **wel abrupt ontwaken** uit de droom van +5,9 die de groothandel in oktober nog in het vizier dacht te hebben. Vooral de **plotse stilstand van de omzet** (+0,0) en de **wegzakkende export** (van -6,3 naar -26,1) zijn de schuldige. De vooruitzichten voor de eerste drie maanden van 2021 tonen met -12,0 **geen hoop op verbetering**. Ze zijn niet alleen fors lager dan drie maanden geleden, maar ook dalend ten aanzien van het voorbije kwartaal. Niettemin zijn de groothandelaars **samen met de bouw de enige sector** die een **positieve tewerkstellingsgroei** vooropstellen in het **eerste kwartaal van 2021**.

- **DETAILHANDEL: weinig hoop op beterschap**

Met een lockdown en tijdelijke sluiting van vele winkels in het vierde kwartaal hoeft het niet te verwonderen dat eind 2020 voor de detailhandel **geen verbetering (-27,2)** bracht ten opzichte van het reeds sterk negatief gequoteerde derde kwartaal (-25,1). Toch **verbeterden** met *export*, *tewerkstelling* en *investeringen* **drie van de vijf indicatoren** in Q4, maar **winstmarge** en **omzet** (-45,2) **gooien extreem zwaar roet in het eten**. **Opvallend** is het al vier kwartalen nagenoeg **horizontale verloop** (rond -30,0) van de grafiek voor de detailhandel, wat aangeeft dat er in de deze sector **nauwelijks van enig herstel** sprake is. Ondanks de heropstart van de niet-essentiële winkels ziet de detailhandel ook **weinig licht aan het vervolg van de tunnel**. De **prognose** voor Q1 2021 gaat **nog verder achteruit tot -29,4**. **Opmerkelijk** is ook het **tegengestelde beeld hier bij alle indicatoren**: *omzet* en *winstmarge* tonen bij de prognoses wel enige vooruitgang, maar de drie andere eerder genoemde indicatoren zorgen er dan weer voor dat het in totaliteit toch nog verder de verkeerde kant op gaat.

- **PRODUCTIEBEDRIJVEN: back in business?**

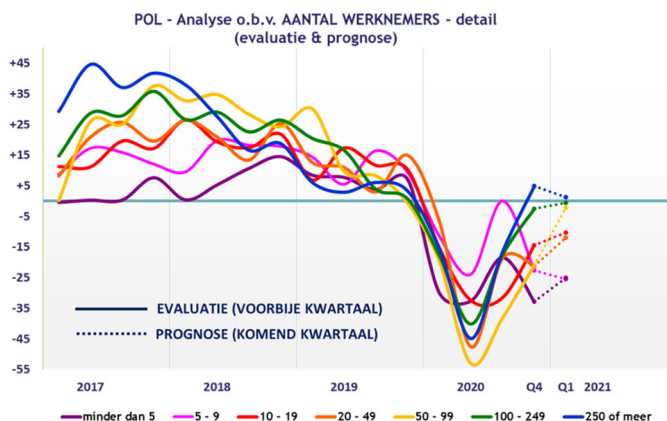
De maakbedrijven nemen **voor het eerst sinds medio 2018** terug de lead als **best presterende sector** binnen de Limburgse economie. De evaluatie van het voorbije kwartaal gaat **crescendo van -24,8 tot -6,8**. Dat is een **veel krachtiger herstel dan drie maanden geleden gehoopt** (-18,1). Ondanks de nog negatieve cijfers was het **vierde kwartaal** dan ook **véél beter** dan het derde **over alle indicatoren heen**. Voor de **export** is dit, ondanks een verdapping van -25,3 tot -16,3, nog het **minst uitgesproken**. Behalve voor *tewerkstelling* (+0,0) gaan de **vooruitzichten wel licht lager**, maar ze blijven wel een stuk positiever dan 3 maanden geleden.

▪ **BOUW: positief het nieuwe jaar in**

In tegenstelling tot de productiebedrijven bracht het slot van 2020 met -8,4 **geen sterker kwartaal** voor **bouwbedrijven**, maar zij zaten dan ook vorig kwartaal al op een weliswaar negatief, maar veel hoger niveau dan de andere sectoren (-7,8). Het **sentiment van de bouwondernemers** gaat in het **voorzicht van het nieuwe jaar** echter nog een ruk **de hoogte in** en klimt met **+1,1 zelfs in de positieve sfeer**. Dat wil zeggen dat er **voor het eerst sinds een jaar weer meer positief dan negatief gestemde bouwbedrijven** zijn. Vooral het **prognosecijfer van +20,9 voor tewerkstelling** springt in het oog, al kwam de bouw ook in het voorgaande kwartaal al handen tekort (+6,0). Als **enige** vertoont de bouw ook terug een **positief cijfer op het vlak van Investerings**.

ANALYSE op basis van de BEDRIJFSGROOTTE

Kijken we naar de **grootte van de bedrijven**, dan vallen de **grote verschillen** tussen klein en groot erg op. Daar waar **grote bedrijven** in Q4 een **duidelijk herstel** vertonen en de grootste bedrijven zelfs terug positieve cijfers rapporteren, kregen de **kleinste bedrijven** mede door de tweede lockdown zeer **zware klappen** te verduren. De vooruitzichten klimmen overal hoger, met uitzondering van de grootste bedrijven (en 5-9 wn.), die echter wel als enige én voor het eerst in een jaar een positieve prognose laten optekenen. De grootste bedrijven blijven als enige positief over de **export**. Opvallend is bovendien ook dat de bedrijven **vanaf 20 werknemers** zich positief uitlaten over **tewerkstellingsgroei** in het eerste kwartaal van 2020.

▪ **KLEINE BEDRIJVEN: hard te verduren**

Het zijn voor de **kleine bedrijven met minder dan 10 werknemers** die het in het vierde kwartaal erg hard te verduren hebben gekregen. Het zijn zelfs de **enige twee groottecategorieën die in januari het globale ondernemerssentiment zien dalen** (algemeen POL-cijfer met combinatie evaluatie Q4 en prognose Q1). Zowel voor de bedrijven met minder dan 5 (van -18,4 naar -32,9) als deze met 5 à 9 werknemers (van +0,0 naar -22,6) was het **afgelopen kwartaal véél slechter** dan Q3 2020. Enkel voor bedrijven met 20-49 werknemers ging in Q4 ook minder goed, maar zij kijken wel hoopvoller naar de toekomst. Bij de kleine

bedrijven daarentegen gaan de **prognoses fors achteruit** in vergelijking met drie maanden geleden en is **weinig zicht op verbetering** in het eerste kwart van 2021. De prognoses gaan bij beide groottecategorieën naar -25.

- **GROTE BEDRIJVEN: hemel klaart op**

Een heel ander beeld zien we aan de andere kant van het spectrum: bij de **grote bedrijven** (100 werknemers of meer) maakt het **sentiment een forse sprong omhoog**. Van een echte vreugdesprong is uiteraard nog geen sprake, maar de **grootste bedrijven** gaan met hun evaluatie van het afgelopen kwartaal toch duidelijk **in de plus**: van -10,1 naar **+4,9**. De bedrijven met 100 à 249 werknemers blijven met -2,6 (komende van -17,5) net onder de nullijn steken. De voorspelling van een **sterker vierde kwartaal** komt daarmee uit - ondanks een tweede lockdown - en pakt zelf nog **beter uit dan verwacht**. De **grootste bedrijven** zijn daarenboven **als enige positief over de export** (+15,6 in Q4), al wordt op dat vlak niet uitgegaan van een verdere verbetering begin 2021 (+0,0). **Vooruitziend naar het eerste kwartaal van 2021** blijven de grote bedrijven wel **voorzichtig** en liggen de **verwachtingen** weliswaar hoger dan een kwartaal geleden, maar toch **iets beneden de evaluatie van Q4 2020**. De **investeringen** gaan wel duidelijk terug **in de plus** en de prognoses qua **tewerkstelling** doen dat zelfs **nog meer uitgesproken** met +29,4 (100-249 wn.) en +15,2 (meer dan 250 werknemers).

- **50-99 wn: achtervolging ingezet**

Ondanks een forse verbetering kenden de **bedrijven met 50 tot 99 werknemers** met -20,9, komende van -38,1, net als de kleinere collega's nog een **erg moeilijk laatste kwartaal** van 2020 (maar beter dan verwacht). Maar voor het **eerste kwartaal van 2020** verwachten zij met **-2,2 duidelijk aansluiting te kunnen vinden** bij de hiervoor vermelde positieve tendensen van de grotere broers, mede door duidelijk positieve vooruitzichten inzake *omzet*, *tewerkstelling* en *investeringen* tussen +6,9 en +10,7. **Export** blijft met een prognose van -25,0 (was -56,3 in Q4...) wel een groot **zorgenkind**.

- **Kleine KMO's (10-49 wn.): hoop op beterschap**

Zagen we bij de kleinste bedrijven weinig **hoop op beterschap**, dan is dat **wel al het geval** bij hun wat grotere collega's met **10 tot 49 werknemers**. Het **voorbij 4de kwartaal deelden** zij wel nog duidelijk **mee in de klappen**, al verbeterde de evaluatie voor de **10-19'ers** wel van -31,5 tot -14,4. Die categorie rapporteert zelfs een **stijging over alle indicatoren heen** zowel qua evaluatie (Q4) als prognose (Q1). Dat is minder uitgesproken zo voor de **20-49'ers**, waar **prognoses wel overal stijgen** t.o.v. het afgelopen kwartaal. Ook zij verwachten het komend kwartaal trouwens **tewerkstellingsgroei**.

POL januari 2021

Themabevraging 'Review 2020 & Outlook 2021'

Naar goede gewoonte koppelen VKW Limburg en UNIZO Limburg aan de POL bij het begin van het nieuwe jaar ook een terugblik op het voorbije en een vooruitblik op het komende jaar door onze ondernemers.

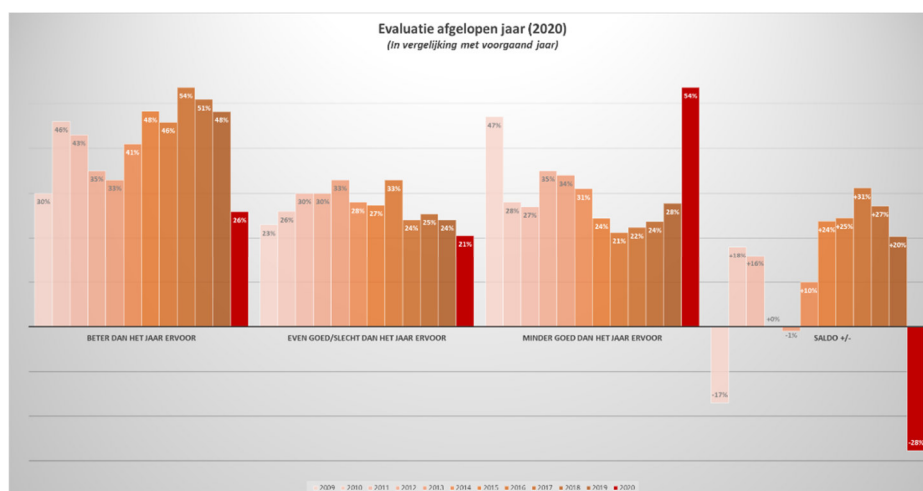
1. Voor 1 op 2 Limburgse bedrijven was 2020 slechter dan 2019, voor 1 op 4 beter. Detailhandel, diensten en productie kennen slechtste evaluatie.

Iets meer dan de helft (53%) van de Limburgse bedrijven deed het in 2020 slechter dan het jaar ervoor. Daartegenover staat echter dat 26% van de ondernemers 2020 toch nog als beter bestempelen dan het jaar ervoor. Voor 1 op 5 was 2020 niet beter of slechter dan 2019. In vergelijking met een jaar geleden zijn de scores omgedraaid: toen evalueerde ruim 1 op 2 het voorbije jaar beter dan het jaar ervoor, en 1 op 4 slechter.

Per saldo is er voor 2020 dan voor het eerst sinds jaren een overgewicht van 1 op 4 ondernemers (-28%) die het afgelopen jaar negatief evalueren (komend van +20% meer positief gestemden een jaar geleden).

Een vergelijking met de prognose van 1 jaar geleden, toen 49% een beter 2020 en 18% een slechter jaar verwachtte (positief saldo van +31%), houdt door de coronacrisis uiteraard weinig steek.

Alle sectoren kennen een negatief saldo wat de evaluatie van 2020 betreft. Voor de groothandel (38% 'beter' en 44% 'slechter', resulterend in een negatief saldo van -6%) en de bouw (36% beter, 42% slechter, saldo van -6%) was 2020 gemiddeld gezien het minst slecht.

De productiesector (saldo van -29%, op basis van 30% beter en 60% slechter), de diensten (saldo -34%, 20% beter en 54% slechter) en vooral de detailhandel (negatief saldo van -39%, 21% beter en 60% slechter) tonen echter een veel grotere impact van corona.

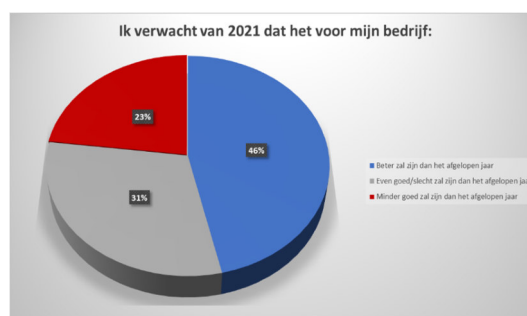
2020 was voor mij een jaar dat mijn bedrijf het:				
	Beter deed dan het jaar ervoor	Even goed/slecht deed dan het jaar ervoor	Minder goed deed dan het jaar ervoor	SALDO +/-
Bouw	36%	22%	42%	-6%
Detailhandel	21%	20%	60%	-39%
Diensten	20%	26%	54%	-34%
Groothandel	38%	19%	44%	-6%
Productie	30%	10%	60%	-29%
Eindtotaal	26%	21%	54%	-28%

2020 was voor mij een jaar dat mijn bedrijf het:				
	Beter deed dan het jaar ervoor	Even goed/slecht deed dan het jaar ervoor	Minder goed deed dan het jaar ervoor	SALDO +/-
minder dan 5	20%	27%	53%	-33%
5-9	31%	22%	48%	-17%
10-19	27%	18%	55%	-29%
20-49	29%	18%	56%	-27%
50-99	25%	9%	57%	-32%
100-249	38%	9%	53%	-15%
250 of meer	24%	20%	57%	-33%
Eindtotaal	26%	21%	54%	-28%

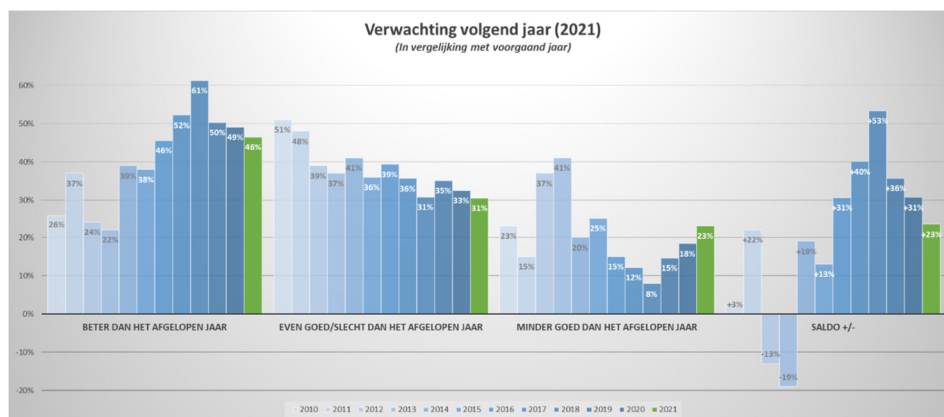
Qua grootte van het bedrijf is er geen eenduidige lijn te vinden in de cijfers: zowel bij de kleinste bedrijven (< 5 werknemers) als bij de grootste (> 250 wn) is er een negatief saldo van -33%. Bij alle tussenliggende grootteklassen varieert het saldo van -15% tot -32%.

2. Helft van Limburgse ondernemers verwacht een beter 2021. Bouwsector en diensten meest optimistisch.

Bij de start van 2021 laten de Limburgse ondernemers zich door het voorbije jaar niet helemaal uit het lood slaan: 46% verwacht een beter jaar dan het afgelopen jaar – al kan dat in de ogen van veel mensen mogelijk moeilijk anders. Ongeveer 1 op 4 Limburgse ondernemers verwachten echter dat 2021 (nog) slechter zal zijn dan afgelopen jaar. Per saldo gaat het om +23% meer positief dan negatief ingestelde ondernemers, wat slechts iets lager ligt dan de verwachting (+31%) voor 2020.

Nog eens 3 op 10 ondernemers hebben geen hooggespannen verwachtingen voor 2021, en gaan uit van een even slecht of goed jaar als het voorbije jaar.

Dit algemene optimisme voor 2021 vertaalt zich in positieve saldi voor alle sectoren. De beste verwachtingen zijn er bij de bouwsector (51% verwacht een beter 2021, slechts 16% een slechter, saldo van +34%) en de diensten (saldo van +26%). De verwachtingen van de detailhandel (saldo +20%) en de productie (saldo +18%) liggen onder het gemiddelde maar zijn duidelijk hoopvoller dan hun evaluatie van 2020. Enkel bij de groothandel zien we een ander beeld: voor 2020 kende de sector de minst slechte evaluatie (saldo -6%), maar voor 2021 zijn hier net de verwachtingen het meest getemperd (saldo +9%).

Ik verwacht van 2021 dat het voor mijn bedrijf:				
	Beter zal zijn dan het afgelopen jaar	Even goed/slecht zal zijn dan het afgelopen jaar	Minder goed zal zijn dan het afgelopen jaar	SALDO +/-
Bouw	51%	33%	16%	34%
Detailhandel	45%	29%	26%	20%
Diensten	49%	29%	22%	26%
Groothandel	44%	22%	34%	9%
Productie	41%	36%	23%	18%
Eindtotaal	46%	31%	23%	23%

Ik verwacht van 2021 dat het voor mijn bedrijf:				
	Beter zal zijn dan het afgelopen jaar	Even goed/slecht zal zijn dan het afgelopen jaar	Minder goed zal zijn dan het afgelopen jaar	SALDO +/-
minder dan 5	42%	33%	25%	17%
5-9	38%	31%	31%	8%
10-19	57%	27%	16%	41%
20-49	50%	24%	26%	24%
50-99	50%	36%	14%	36%
100-249	50%	26%	24%	26%
250 of meer	50%	35%	15%	35%
Eindtotaal	46%	31%	23%	23%

Qua grootte is er in tegenstelling tot bij de evaluatie van 2020 een iets duidelijkere lijn te zien, waaruit blijkt dat de **verwachtingen bij de kleinste bedrijven met minder dan 10 werknemers het meest voorzichtig zijn (saldi tussen +8% en +17%)**. Vanaf 10 werknemers zien we in elke categorie telkens meer dan 50% die een **beter 2021 verwachten**. De aandelen van de bedrijven die een slechter jaar verwachten verschillen echter wel, waardoor dealdi in deze categorieën schommelen tussen +24% en +41%.

3. Bedrijfsfocus 2021: Digitalisering, procesinnovatie en verbondenheid tussen medewerkers in top 3.

Voor het eerst in jaren zijn er duidelijke wijzigingen in de top 3 wat de bedrijfsfocus van de Limburgse ondernemers voor het komende jaar betreft: **digitalisering en automatisering** stoot met een saldo van +52% (dezelfde waarde als vorig jaar) het **verbeteren van de interne organisatie (procesinnovatie; saldo van +59% vorig jaar naar +48% nu)** na 7 jaar van de eerste plaats.

Verbondenheid tussen medewerkers (interne personeelsorganisatie, welzijn en plezier op het werk) neemt met een saldo van +39% de bronzen plaats in (vorig jaar +41%).

Focus 2021 in vergelijking met 2020	Hoger	Gelijk	Lager	Saldo +/-								
				2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Digitalisering/automatisering	55%	42%	3%	52%	52%	53%	/	/	/	/	/	/
Interne organisatie verbeteren (procesinnovatie)	52%	45%	3%	48%	59%	58%	63%	60%	65%	59%	46%	46%
Verbondenheid tussen medewerkers (interne personeelsorganisatie)	43%	53%	4%	39%	41%	40%	45%	/	/	/	/	/
Marketing en communicatie	44%	50%	6%	38%	43%	36%	50%	/	/	/	/	/
Marktaandeel vergroten (op bestaande markten)	44%	49%	8%	36%	43%	42%	51%	52%	55%	43%	35%	35%
Nieuwe markten aanboren	42%	48%	9%	33%	41%	41%	42%	45%	42%	43%	36%	36%
Financiële gezondheid bewaren	36%	58%	6%	31%	32%	38%	42%	36%	40%	43%	37%	37%
Nieuwe producten/diensten op de markt brengen (productinnovatie)	36%	55%	8%	28%	33%	35%	32%	27%	32%	36%	22%	22%
Ecologische voetafdruk verminderen	28%	62%	9%	19%	30%	16%	19%	8%	19%	3%	3%	3%
Vacatures ingevuld krijgen	19%	63%	19%	0%	10%	20%	29%	13%	6%	-5%	-8%	-8%
(Verder) internationaliseren	10%	60%	29%	-19%	-1%	6%	12%	4%	6%	2%	/	/

Op korte afstand volgen op plaatsen 4 en 5 de prioriteiten **marketing en communicatie** (saldo van +38%, vorig jaar +43%) en het **vergroten van marktaandeel** (+36%, vorig jaar +43%).

Het **aanboren van nieuwe markten aanboren** (saldoscore van +33, komend van +41%), **financiële gezondheid bewaren** (daling saldo van +32% naar +31%), **productinnovatie** (van +33% naar +28%) en het verminderen van de **ecologische voetafdruk** (van +30% naar +19%) zijn de volgende focuspunten die ondanks een daling nog telkens een positief saldo kennen.

Het **invullen van vacatures** (in de voorbije jaren al van +29% over +20% naar +10%) **daalt tot een saldo van 0**. Het belang van **verder internationaliseren** komt helemaal onderaan op de lijst met een negatief saldo van -19%.

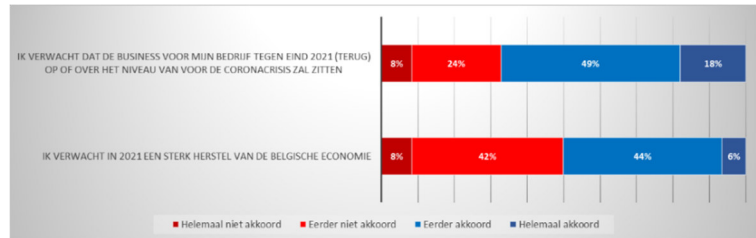
4. Corona-impact in enkele stellingen

Zoals elk jaar werden ook enkele stellingen voorgelegd aan de Limburgse ondernemers en bedrijfsleiders. Dit jaar lag de focus in deze stellingen op de impact van corona op verschillende aspecten van de bedrijfsvoering.

4.1. Economisch herstel

2 op de 3 Limburgse bedrijven gaan er (al dan niet voorzichtig) van uit dat de business voor hun bedrijf tegen eind 2021 terug op of zelfs over het niveau van voor de coronacrisis zal zitten. In de groothandel en productie zijn dit 6 op de 10 bedrijven, in de andere sectoren (bouw, detailhandel en diensten) gaat het om 7 op de 10.

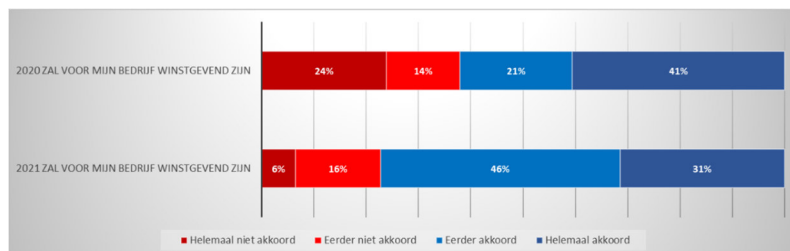
Het geloof in het herstel van/voor het eigen bedrijf is groter dan in een sterk herstel van de Belgische economie in zijn geheel in 2021, waar we een 50/50 verdeling krijgen tussen de believers en non-believers. Uitschieters zijn hier de bouwsector in positieve zin (6 op 10 geloven in een sterk Belgisch herstel) en de groothandel in negatieve zin (waar 1 op 3 uitgaan van een algemeen economisch herstel).

4.2. Winstverwachting

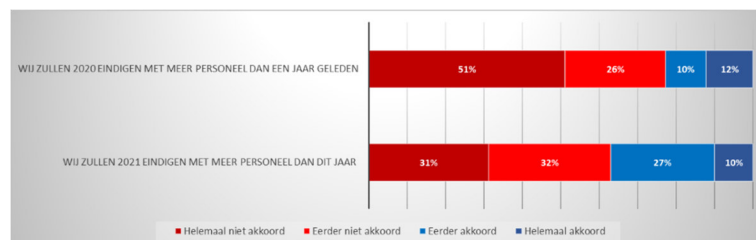
Eerst en vooral: de winst. Terugblikkend naar 2020, geven nog 6 op 10 ondernemers aan dat het jaar voor hun bedrijf winstgevend zal zijn. Voor 4 op 10 draait het voorbije jaar dus uit op een break-even of verlies. Van deze groep gaat alvast 1 op 4 uit van een verlies. In de productiesector vinden we met 73% de grootste groep die winst verwacht te halen uit 2020, in de detailhandel gaat het om 55%.

Voor 2021 kijken 3 op 4 ondernemers ernaar uit om opnieuw/weer winst te maken. 1 op 4 ziet nog geen beterschap voor het komende jaar, al ligt het percentage dat zeker verlies verwacht met 6% wel lager dan het voorbije jaar. De groothandel (84%) en de bouw (82%) zijn hier het meest optimistisch, al benadert het 'laagste' cijfer voor winstverwachting van de detailhandel (74%) ook het gemiddelde.

4.3. Personeelsbezetting

Qua personeel geeft 1 op de 4 respondenten aan dat ze 2020 met meer werknemers eindigen dan een jaar geleden. Bij 3 op 4 was er dus sprake van een status quo of afname van het aantal jobs. In de productie en groothandel spreken 3 op 10 bedrijven over een toename, in de detailhandel gaat het om 17%.

Voor 2021 gaan de cijfers licht omhoog, en maakt 1 op 3 een projectie om op het einde van het jaar meer mensen in dienst te hebben dan nu. Bij 2 op 3 blijft het personeelsbestand behouden of wordt er toch nog een inkrimping verwacht. In de bouwsector

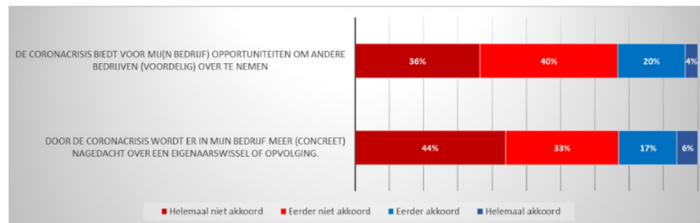
verwacht 1 op 2 bedrijven een toename van het personeel in het komende jaar, in de productie 4 op 10 en in de detailhandel 18%.

4.4. Kopen, verkopen, overdragen of overnemen?

Voor 1 op 4 kan de coronacrisis een opportuniteit betekenen om andere bedrijven (voordelig) over te nemen. Voor een even grote groep van 1 op 4 Limburgse bedrijven kan de coronacrisis een verkoop of overdracht in gang zetten. In beide stellingen in het aantal respondenten dat hier helemaal akkoord mee is wel relatief beperkt (4% en 6%), dus is het nog niet zo dat direct 1 op 4 Limburgse bedrijven van eigenaar

zullen wisselen.

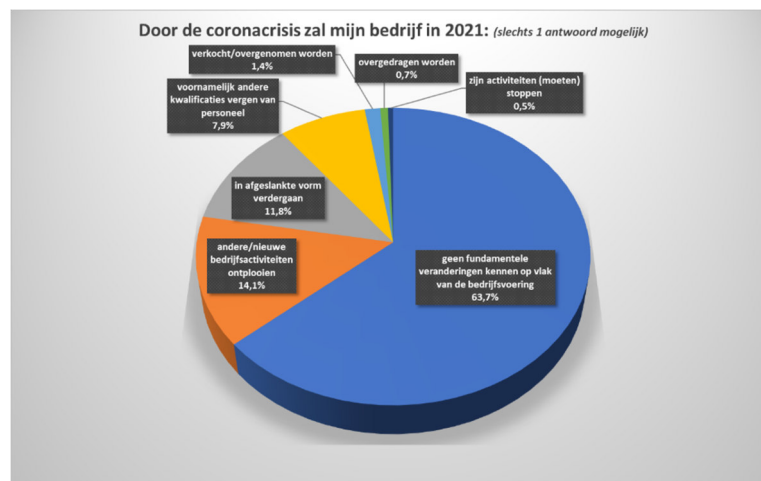
In de groothandel kijkt de grootste groep (4 op 10) uit naar opportuniteiten voor een overname, in de detailhandel kan een overdracht of verkoop dan weer net iets vaker op tafel komen te liggen (bij 3 op 10).

Naast de 4 bovenstaande stellingen, werd ook concreet gevraagd om 1 van 7 aangeboden antwoordmogelijkheden aan te duiden. Uit deze vraag blijkt alvast dat **ruim 2 op 3 Limburgse bedrijven in 2021 door de coronacrisis geen fundamentele veranderingen zullen kennen/doorvoeren op vlak van hun bedrijfsvoering.**

Bij de ondernemingen die wel een structurele impact kennen, gaat het om volgende veranderingen:

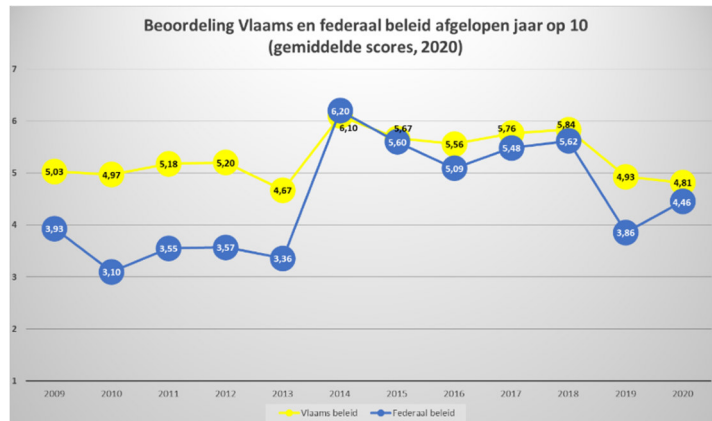
- Ongeveer 1 op 7 geeft aan **andere of nieuwe bedrijfsactiviteiten te ontplooiën** (14,1%).
- Bij 1 op 10 gaat de onderneming **in afgeslankte vorm** verder (11,8%).
- Nog eens 8% vraagt voornamelijk **andere kwalificaties van het personeel**.
- Bij in totaal 2% staat er een concrete **verkoop** (1,4%) **of overdracht** (0,7%) op de planning in het komende jaar.
- En 0,5% overweegt/vreest een **stopzetting** van de activiteiten.

5. Regeringsrapporten: zowel federaal als Vlaams beleid opnieuw gebuisd

Na vijf jaren een ‘voldoende’ te krijgen in de periode 2014-2018, worden **zowel het federale als het Vlaamse beleid voor het tweede jaar op rij gebuisd** door de Limburgse ondernemers.

Het **federaal beleid** onder Wilmès II en De Croo I zet in vergelijking met 2019 wel opnieuw een stapje vooruit, van 3,86 naar **4,46 op 10**. De federale regering zal de Limburgse ondernemers echter nog moeten overtuigen om terug een voldoende te kunnen verdienen.

Ook de **Vlaamse regering** van Jambon kreeg nog niet (opnieuw) het volle Limburgs ondernemersvertrouwen, en daalt zelfs nog lichtjes van 4,93 naar **4,81 op 10**.

De productiesector geeft de beste beoordeling (5,01) voor het Vlaamse beleid, terwijl de groothandel het meest kritisch is voor Vlaanderen (4,50). Bij het federale beleid zijn de verschillen kleiner, maar zien we de ‘beste’ gemiddelde quoterings bij de detailhandel (4,58), terwijl de groothandel een score van 4,42 geeft.

Volgens grootte van het bedrijf stellen we vast dat de beoordelingen voor het regeringsbeleid – zowel Vlaams als federaal – het hoogste liggen bij de grote bedrijven (> 250 werknemers).

6. Verdeelde beoordeling economisch beleid, met zowel stijgers als dalers.

Meeste appreciatie voor coronasteunmaatregelen, laagste beoordeling voor (gebrek aan) efficiëntere en kleinere overheid

Na de algemene dalingen in de beoordeling van verschillende ‘economische’ beleidsaccenten vorig jaar, zien we dit jaar een verdeelde beoordeling met zowel stijgers als dalers. **Van de in totaal 16 bevraagde beleidsdomeinen** – zonder in te gaan op het specifieke bevoegdheidsniveau – **zijn er 6 stijgers, 7 dalers, 1 status quo en 2 nieuwkomers.**

Slechts 1 domein kent een score van 5 of meer op 10: de coronasteunmaatregelen (5,6/10). Vorig jaar kreeg geen enkel domein een voldoende, voor 2018 waren er nog 3 voldoende. De rest van de top 5, op ruime afstand: 2. Beter sociaal statuut (4,7/10), 3. Faciliteren van financiering voor het bedrijfsleven (4,5/10), 4. Doeltreffend beleid in de aanpak van de coronacrisis (4,2/10) en 5. Acties voor een flexibeler arbeidsmarkt (4,2/10). Het minst tevreden zijn de Limburgse ondernemers over (het gebrek aan) een ‘efficiëntere en kleinere overheid’: 2,6/10.

Beoordeling van het regeringswerk in 2020 op het vlak van:						
(Gemiddelde scores op 10)	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Corona-steunmaatregelen voor ondernemingen	5,6	/	/	/	/	/
Beter sociaal statuut voor zelfstandige ondernemers	4,7	4,0	4,3	4,3	3,9	4,3
Faciliteren van financiering voor het bedrijfsleven	4,5	4,3	5,0	4,8	4,4	/
Doeltreffend beleid in de aanpak van de coronacrisis	4,2	/	/	/	/	/
Flexibeler arbeidsmarkt	4,2	4,1	5,1	5,1	4,7	4,1
Betere aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt	4,0	4,2	4,4	4,2	4,1	4,1
Wegwerken loonkostenhandicap	3,8	4,0	5,3	5,2	4,9	5,3
Mobiliteit en bereikbaarheid	3,7	3,1	3,6	3,2	3,0	3,2
Verzekeren van energievoorziening aan competitieve prijzen	3,7	3,6	3,3	3,8	3,6	3,7
Administratieve vereenvoudiging	3,7	3,4	3,9	3,6	3,4	3,4
Vlottere vergunningen	3,5	3,8	4,3	4,1	4,0	4,1
Fiscale hervorming/vereenvoudiging	3,5	3,5	4,3	4,2	3,5	3,7
Verlaging van de belastingdruk	3,5	4,0	4,8	4,8	3,6	4,6
Betaalbare sociale zekerheid (o.a. vergrijzing, pensioenproblematiek)	3,4	3,5	4,2	4,1	3,7	4,4
Aanpak van arbeidsmarktkrapte (werkzaamheidsgraad, activering, migratie)	3,4	3,6	/	/	/	/
Efficiëntere en kleinere overheid	2,6	3,3	3,6	3,8	3,4	3,7

De top 5 met scores boven een 4 op 10 van naderbij bekeken:

- De **coronasteunmaatregelen** voor ondernemingen eindigen als nieuwkomer op de eerste plaats met **5,6/10**. De steunmaatregelen waren in het afgelopen jaar jammer genoeg een noodzakelijk kwaad, maar de inspanningen van de diverse overheden worden ook wel degelijk op prijs gesteld.
- Een **beter sociaal statuut voor zelfstandige ondernemers** zet een stap vooruit van 4,0 vorig jaar naar **4,7/10** nu.
- Het **faciliteren van financiering** voor het bedrijfsleven eindigt met **4,5** op de derde plaats (een stijging tegenover de 4,3/10 vorig jaar, toen wel op de eerste plaats).
- Nog een nieuwkomer op de 4^e plaats: een **doeltreffend beleid in de aanpak van de coronacrisis**, met **4,2**.
- De top 5 wordt afgesloten door het regeringswerk om te komen tot een **flexibeler arbeidsmarkt**: van 4,1 naar **4,2**.

Alle volgende beleidsdomeinen landen met een score tussen 3 en 4 op 10:

- Een **betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt**: **4,0** op 10 (komend van 4,2 vorig jaar).
- Het **wegwerken van de loonkostenhandicap**: **3,8/10**, een verdere daling na de val van de topscore van 5,3 voor 2018 (en een jarenlange eerste plaats) naar 4,0 vorig jaar.
- Een gedeelde **3,7** op 10 voor **mobiliteit en bereikbaarheid** (een stijging tegenover 3,1 vorig jaar, nochtans al verschillende jaren hekkensluis), **het verzekeren van de energievoorziening aan betaalbare prijzen** (vorig jaar 3,6) en **administratieve vereenvoudiging** (komend van 3,4).
- Nog 3 gedeelde scores van **3,5** op 10: **vlottere vergunningen** (vorig jaar 3,8), **fiscale hervorming/vereenvoudiging** (status quo) en de **verlaging van de belastingdruk** (een verdere terugval na de 4,0 vorig jaar en de 4,8 het jaar ervoor).
- Tot slot nog een gemiddelde **3,4/10** voor een **betaalbare sociale zekerheid** (komend van 3,5) en de aanpak van de **arbeidsmarktkrapte** (vorig jaar 3,6, al zal dit globaal gezien minder een issue geweest zijn in 2020).

Helemaal onderaan vinden we de beoordeling voor een **efficiëntere en kleinere overheid** met **2,6/10 de laagste score ooit** voor alle beleidsdomeinen (en komend van 3,3 vorig jaar en 3,6 het jaar ervoor). In het heetst van de coronastrijd botsten we vaak tegen het ingewikkelde overheidskluwen van ons land en dat is ondernemers allerm minst ontgaan.

Globaal gezien komen de hoogste evaluaties van de detailhandel (op 11 van de 16 domeinen), de grootste bedrijven (> 250 wn, op 13 domeinen), de productiesector (op 6 domeinen) en de kleinste bedrijven (< 5 wn, op 5 domeinen). De slechtste evaluaties vinden we bij de bouwsector (op 11 van de 16 domeinen) en de kleine KMO's met 10-20 werknemers (8 domeinen).